

Міністерство освіти і науки
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ
ЗЕМЕЛЬ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВДОСКОНАЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ МІСТА
ГОРОДОК).»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Geob1-
M17z
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Чернецька Світлана Ігорівна

Керівник:

Рибак І.П. кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її
викладання

Рецензент:

Касіяник І.П. кандидат географічних наук,
доцент кафедри географії та методики її
викладання

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ГІС	–	геоінформаційна система
ПРП	–	природно-ресурсний потенціал
ПТК	–	природно-територіальний комплекс
ТРП	–	туристично-рекреаційний потенціал

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	2
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Принципи регіонального землеустрою	7
1.2. Система землекористування	11
1.3. Основи оптимізації землекористування.....	19
1.3. Методи дослідження.....	21
РОЗДІЛ 2. ОХОРОННА ПРАЦІ ТА ТЕХНІКА БЕЗПЕКИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	26
РОЗДІЛ 3. ПРИРОДНІ УМОВИ ДОСЛІДЖУВАНОВОГО РЕГІОНУ	31
3.1. Геолого-геоморфологічні умови.....	31
3.2. Кліматично-гідрологічні умови.....	34
3.3. Структура ПТК.....	36
РОЗДІЛ 4. ІСТОРИКО-ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ.....	38
4.1. Історичні аспекти формування м. Городок.....	38
4.2. Особливості господарства м. Городок.....	40
РОЗДІЛ 5. СТРУКТУРА ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ.....	44
5.1. Земельний фонд м. Городок.....	44
5.2. Генеральний план розвитку м. Городок.....	48
РОЗДІЛ 6. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В МЕЖАХ М. ГОРОДОК.....	54
6.3. Проблеми сучасної системи землекористування в межах м. Городок....	54
6.1. Економічні засоби оптимізації землекористування.....	55
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Ефективне використання земель і їх просторова організація це основа збалансованого природокористування, що забезпечує комфортність умов проживання населення та збереження природного потенціалу ландшафтів. Для територій, де земля виступає базовим господарським ресурсом (зокрема для територій сільськогосподарської спеціалізації), розробка детальної стратегії землекористування є основним депозитним капіталом.

Просторова структура землекористування, що функціонує в межах м. Городок склалася, як результат тривалого історичного розвитку, реалізації ринкових форм господарювання та успадкованих реліктів планово-господарської економічної системи. Її основою є землі сільськогосподарського призначення та селітебна забудова. Враховуючи сучасні тенденції розвитку демографічного потенціалу населеного пункту та певні стихійні аспекти організації землекористування за останні 30 років необхідна якісна оцінка функціонування системи землекористування що склалася та визначення наслідків її впливу на довкілля.

Для розуміння економічних, екологічних і соціальних наслідків функціонування системи землекористування в межах м. Городок необхідно здійснити детальний регіональний аналіз просторової організації складових, встановити їх функціональні особливості і визначити роль в регіональному господарстві. Встановивши зазначені особливості можна констатувати відповідність структури до національних інтересів, її соціальну орієнтованість та екобезпеку. Визначення проблемних аспектів функціонування структури землекористування дозволить прогнозувати заходи щодо її оптимізації, підвищення ефективності і безпечності виробництва.

Для дослідження сучасної структури землекористування м. Городок актуальним є вивчення кореляції її просторових форм із локальними ландшафтами та визначенні відповідності техногенного впливу до буферних можливостей природних компонентів..

Об'єктом дослідження виступає структура землекористування території м. Городок.

Предмет – особливості просторової організації та шляхи вдосконалення структури землекористування в межах м. Городок.

Мета дослідження – оцінка збалансованості та ефективності сучасної структури землекористування та визначення заходів щодо її оптимізації.

Для конкретизації мети і досягнення позитивного результату у процесі дослідження сформульовані наступні **завдання**:

1. Ознайомитися із методологічними підходами до вивчення структури землекористування;
2. Встановити природні та соціально-економічні умови формування сучасної структури землекористування в межах м. Городок.;
3. Здійснити просторовий аналіз структури землекористування в межах м. Городок.
4. Встановити проблемні аспекти функціонування просторової структури землекористування в межах м. Городок та запропонувати шляхи її оптимізації;

Методи дослідження. У процесі дослідження були використані методи збору інформації (аналіз літературних джерел, статистичний аналіз, картографічний аналіз, спостереження), оцінки ефективності системи зернопереробки (балансовий метод) та моделювання (картографічне, з використанням ГІС).

Наукова новизна роботи полягає у оцінці ефективності сучасної структури землекористування із ландшафтних позицій та аналізі ефективності заходів запропонованих перспективним генеральним планом розвитку міста Городок..

Практичне значення роботи полягає у можливості використання її матеріалів при плануванні розвитку господарського комплексу досліджуваної території.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення магістерської роботи доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення магістерської роботи опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 66 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 52 найменування і додатків.

ВИСНОВКИ

Дослідження умов ефективності використання земель як головного ресурсу включає їх розгляд із декількох базових методологічних підходів: як розмісницький ресурс, як відновний ресурс що володіє родючістю, як комплексний соціально-економічний простір для життя, як заповідний компонент. Для врахування цих підходів необхідна комплексна програма досліджень та практичних заходів, яка у вітчизняному юридичному полі визначається як Землепорядкування.

Землепорядкування — це система державних заходів по реалізації земельного законодавства, спрямованого на організацію повного та раціонального використання земель, а також засобів виробництва, нерозривно пов'язаних із землею з метою ефективного суспільного виробництва. Завданням сучасного землепорядкування є забезпечення соціальної функції землеволодіння та землекористування, згідно із якою земельні ділянки повинні використовуватись максимально ефективно за цільовим призначенням без втрат корисних властивостей та погіршення стану довкілля.

Реальний стан використання земель відображає структура землекористування регіону статистично виражена у співвідношенні часток земельних площ різного цільового призначення. Для ефективної просторової організації структури землекористування міських населених пунктів розробляється офіційний документ, що регулює програмні заходи з розбудови міста та переведення земель в межах відповідних цільових категорій. Таким документом є генеральний план міста. На сьогоднішній день в м. Городок відбуваються активні громадські слухання щодо прийняття оновленого генерального плану, що і визначає актуальність даного дослідження..

Серед головних природних умов що визначають структуру землекористування в м. Городок є:

Геоморфологічні – розчленований долинно-річковий рельєф із домінуванням схилів, обмежує площі ріллі та виводить у структурі сільськогосподарського землекористування на провідні форми багаторічні насадження і пасовища. Розвиток широких обводнених заплав створило перспективи для формування великих штучних водних об'єктів. Активізація ерозійних процесів на схилах сприяли збереженню природних лісових масивів і створення штучних, що стали основою зеленої зони міста і головними рекреаційними об'єктами.

Літологічна будова регіону, зокрема поширення будівельних матеріалів (пісок, лесоподібний суглинок) стала фактором розвитку локальних кар'єрних розробок на берегових схилах р. Смотрич і в межах першої надзаплавної тераси річки).

Поширення чорноземів глибоких малогумусних та темно-сірих опідзолених ґрунтів на вододілах обумовило розміщення тут головних площ земель під ріллею. Добрий дренаж терас та пологих делювіальних схилів визначили розміщення селітебної забудови і промислових угідь.

Особливості географічного розміщення та сприятливі природні умови сприяли концентрації тут населення і формування міського населеного пункту. Наявність кваліфікованих кадрів і центральне регіональне розміщення населеного пункту визначили розвиток промислових об'єктів.

Сучасну структуру землекористування в межах м. Городок відображає статистика використання земель форми 6-зем. Тут вказані основні площі земель за цільовим призначенням. Згідно документу земельний фонд м. Городок має ряд особливостей.

Загальна площа земельного фонду населеного пункту складає 2956,9 га. Найбільшу частку в його структурі займають землі сільськогосподарського призначення 64,2%. На другому місці селітебна забудова – 22,3%. Ліси, поверхневі води, заболочені та сухі відкриті землі в сумі не перевищують 13,5%.

Домінування сільськогосподарських угідь обумовлене природними особливостями земель та історичними особливостями розвитку господарства території. 4. Встановити проблемні аспекти функціонування просторової структури землекористування в межах м. Городок та запропонувати шляхи її оптимізації.

В генеральному плані надані пропозиції з розвитку соціальної сфери – перспективне збільшення житлового будівництва, забезпечення населення закладами обслуговування: освіти (дитячими дошкільними закладами), охорони здоров'я, культури, спорту, торгівлі та харчування і т.п.

Ерозійні прояви чітко виражені в межах схилових та окремих терасових місцевостей у долинах р. Смотрич та р. Тростянець. Площинна ерозія з вираженими втратами органічної речовини ґрунтового шару характерні для вододільних останців та пологих схилів реліктових долин. Зсувні процеси виражені на схилових місцевостях у долинах річок де сформована сучасна міська забудова, зокрема сформована за останні 20-30 років. Суттєвими проблемами землекористування є підтоплення та вторинне заболочування.

В умовах економічної кризи використання земельних ресурсів повинно бути тісно пов'язано з оптимальним поєднанням інших елементів ресурсного потенціалу.

Отже, для організації економічно ефективного використання, відтворення і підвищення їх ресурсного потенціалу потрібно розробити програми удосконалення землекористування, відновлення і збереження корисних властивостей земель різного цільового призначення та функціонування, створити систему спостереження за станом земельних ресурсів, збереження і відтворення земельних ресурсів від деградації і забруднення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анучин В.А. Основы природопользования: теоретический аспект / В.А. Анучин – Москва: Мысль, 1978. – 293 с.
2. Барановський В.А. Екологічний фактор сталого розвитку / В.А. Барановський // Екологічний вісник. – 2003. – Травень-червень. – С. 27–30.
3. Бахмат М.І. Природні кормові угіддя області / М.І. Бахмат // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський (8-9 червня 1988р.) – 1988р. – 224 с.
4. Биби́ков С.Н. Хозяйственно-экономический комплекс развитого Триполья / С.Н.Биби́ков // Советская археология. – М: Наука – 1965. – № 1. – С. 48–62.
5. Брилінський С.М. Захисне лісорозведення / С.М. Брилінський // Екологічні аспекти охорони родючості ґрунтів і навколишнього природного середовища: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (18-19 травня 2006р.). – Т.: Воля, 2006. – С. 22–26.
6. Винокур І.С. Природне середовище і продуктивні сили Поділля від кам'яного віку до середньовіччя / І.С. Винокур // Проблеми екології Поділля. Тези доповідей наукових конференцій. – Кам'янець-Подільський. – 1989р. – С. 242–243.
7. Воропай Л.И. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье / Л.И. Воропай Н.А. Куница // Вестник Москов. ун-та, серия V. География. – 1965. – № 5.
8. Воропай Л.И. Методологические основы разработки проблем рационального природопользования / Л.И. Воропай // Физическая география и геоморфология. – Вып. 25. – Киев: В.Ш., 1981. – С. 3–10.
9. Гавриленко Е.П. Ландшафтно-экологическое обоснование территориальных схем природопользования / Е.П. Гавриленко. – К.: Фитосоцицентр, 2003. – 188 с.
10. Галицкий В.И. Оптимизация природной среды. / В.И. Галицкий – К.: Наук. думка, 1989. – 170 с.

11. Географічна енциклопедія України – К.: Українська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1993. Т.3. – 480 с.
12. Генсірук С.А. Регіональне природокористування. / С.А. Генсірук – Львів: Світ, 1992. – 335 с.
13. Геренчук К.І. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів / К.І. Геренчук, М.М. Койнов, П.М. Цись. – Львів: Видавництво ЛУ, 1964. – 222 с.
14. Гільберг Т.Г. Зміни структури сільськогосподарського виробництва Хмельницької області / Т.Г. Гільберг // Науковий вісник Чернівецького університету: Зб. наук. праць. – Вип. 138: Географія. – Чернівці: ЧНУ, 2002. – С. 167–180.
15. Гільберг Т.Г. Рекреаційне господарство Хмельницької області // Т.Г. Гільберг – Географія та основи економіки в школі. – 2002. – № 1. – С. 43–44.
16. Голубець М.А. Суть поняття оптимізації / М.А. Голубець // Антропогенні зміни біогеоценологічного покриву в Карпатському регіоні. – Київ: Наук. думка, 1994. – С. 113–119.
17. Городецький С.І. Сільське господарство Поділля перед світовою війною / С.І. Городецький – Вінниця, 1929. – 206 с.
18. Гуцал А.Ф. Сільськогосподарське виробництво доби раннього заліза Середнього Подністров'я / А.Ф. Гуцал // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський, 8 – 9 червня 1988р.). – м. Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 178–179.
19. Даниленко О.А. Програма використання та охорони земель – важлива складова земельної реформи / О.А. Даниленко // Землевпорядний вісник. – 2005. – № 2. – С. 24–27.
20. Декларація міжнародної конференції ООН «Навколишнє середовище і розвиток» // Український екологічний вісник. – №3. – К: Ойкумена, 1992. С. 12 – 35.
21. Денисик Г.І. Антропогенні ландшафти Правобережної України. / Г.І. Денисик – Вінниця: Арбат, 1998. – 289 с.

22. Денисик Г.І. З історії розвитку сільськогосподарських ландшафтів Поділля / Г.І. Денисик // Проблеми економічної географії Поділля: Тези доповідей наукової конференції. – Кам'янець-Подільський. – 1988 – С. 149–150.
23. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик – Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. – 184 с.
24. Екологічна енциклопедія: У 3 т. / Редколегія: Толстоухов (головний редактор) [та ін.] – К.: ТОВ «Центр екологічної освіти та інформації», 2007–2008.
25. Екологічний потенціал наземних екосистем / за ред. М.А.Голубця – Львів: Поллі, 2003. – 180 с.
26. Екологія і екологічне законодавство України / за ред. В.І. Андрейцева – К.: Юрінком Інтер, 1997. – 560 с.
27. Журба І.Є. Оцінка земельно-ресурсного потенціалу Хмельницької області та економічна ефективність його використання / І.Є. Журба // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: географія. – Тернопіль: вид-во ТДПУ, 2002. – №1. – 224 с.
28. Завальнюк О.М. Структура сільськогосподарських угідь Поділля у дожовтневий період / О.М. Завальнюк, А.О. Леоненко // Проблеми економічної географії Поділля. Тези доповідей наукової конференції (Кам'янець-Подільський 8-9 червня 1988р.). – Кам'янець-Подільський, 1988 – С. 16–17.
29. Закон України «Про загальну програму формування національної екологічної мережі на 2000-2015 роки». – К., 2000. – 27 с.
30. Заповідні перлини Хмельниччини / Під. ред.. Т.Л. Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ «Інтрада», 2006. – 220 с.
31. Картографическое обоснование территориального планирования / Під ред. Л.Г.Руденка. – К.: Наукова думка, 1984. – 168 с.

- 32.** Касіяник І.П. Еколого-географічний аналіз та оцінка антропогенної перетвореності ландшафтів у межах Національного природного парку «Подільські Товтри» / І.П. Касіяник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль: вид-во ТНПУ, 2007. – №1. – 224 с.
- 33.** Кіпчач Ф.Я. Метризація екологічного стану земельних ресурсів лісостепових ландшафтів / Ф.Я. Кіпчач, С.І. Кукурудза. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 119 с.
- 34.** Кияк С.Р. Ландшафтні принципи обґрунтування проектів контурно-меліоративного землеробства / С.Р. Кияк // Проблеми екології Поділля. Тези доповідей наукових конференцій. М. Кам'янець-Подільський. – 1989р. – С. 148 – 150.
- 35.** Ковалишин Д.І. Екологічні наслідки осушення ґрунтів Подільської височини / [Д.І. Ковалишин, Й.М. Свинко, І.В. Мацько, Н.М. Брус] // Проблеми охорони природи і відтворення природно-ресурсного потенціалу Західного Поділля. Тернопіль, 1990. – Т.2. – С. 17–19.
- 36.** Концепція екологічної освіти України. – Київ, 2001. – 23 с.
- 37.** Маринич О.М. Удосконалена схема фізико-географічного районування України // [О.М. Маринич, Г.О. Пархоменко, О.М. Петренко, П.Г.Шищенко] // Український географічний журнал. – 2003. – № 1 (41). – С.16–20.
- 38.** Назаренко І.І. Ґрунтознавство: Підручник / І.І. Назаренко, С.М. Польчина, В.А. Нікорич. – Чернівці, 2003. – 400 с.
- 39.** Одум Ю. Екологія. – В 2-х томах. / Ю. Одум. – Москва: Мир, 1986. Т.1. – 326 с.; Т.2 – 376 с.
- 40.** Паньків З.П. Земельні ресурси: Навчальний посібник / З.П. Паньків. – Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 272 с.
- 41.** Писаренко М.В. Основні підходи до оптимізації структури агроєкосистем / М.В. Писаренко, А.В. Калініченко, Ю.В. Шмиголь // Агроєкологічний журнал. – 2005. – № 4. – С. 3–5.

- 42.** Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.
- 43.** Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник / В.П. Руденко. – К.: ВД «К. – М. Академія» - Чернівці: Зелена Буковина, 1999. – 569 с.
- 44.** Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.
- 45.** Статистичний щорічник Хмельницької області / В.В. Скальський. – Головне управління статистики в Хмельницькій області. Хмельницький, 1992 – 2008.
- 46.** Царик Л.П. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території: теорія та практика (на матеріалах Тернопільської області) / Л.П. Царик. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 256 с.
- 47.** Швєбс Г.И. Контурное земледелие / Г.И. Швєбс. – Одесса, 1985. – 55 с.
- 48.** Швєбс Г.И. Территориальная организация землепользования и мелиорация земель / Г.И. Швєбс // Физическая география и геоморфология. – 1987. – Вип. 34. – С. 96–100.
- 49.** Шищенко П.Г. Принципы и методы ландшафтного анализа в региональном проектировании. Монографія / П.Г. Шищенко. – Киев: Фитосоцицентр, 1999. – 284 с.
- 50.** Шищенко П.Г. Еколого-географічний аналіз і оцінювання території України на основі картографічного моделювання / П.Г.Шищенко, В.А.Барановський // Регіональні екологічні проблеми: Зб. наук. пр. – К.: ВГЛ «Обрії», 2002. – С. 17–19.
- 51.** Янковська В.Л. Стійкість біоти до антропогенного навантаження: методичні і прикладні аспекти / В.Л. Янковська // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Географія. – Тернопіль, 2002. – С. 66–68